

הר שוכה, חורבת עתרי, תל עדולם ודרכי שטח בשמורת חורש עדולם

כולו גבעות קירטון עגלגלות המשתרעות על פני שטח של כ-5,000 דונם ומחלפות צבעים בהתאם לעונות השנה.

בשמורת חורש עדולם, על פני שטח של כ-5,000 דונם, יש דרכי רכב שטח רבות, דרכים טובות לרכב רגיל, מסלולי רכיבה על אופניים ומסלולים אחדים להליכה ברגל, נוסף לכל הדרכים האחרות, ועל כך תוכלו לקרוא בגיליון הקודם. זהו טיול בחורש ים תיכוני, ליד עצי חרוב ענפים, אלת מסטיק, עצי אלון, ואפילו אלות אטלנטיות יפות, כולל פגישה עם פריחות שונות בעונות השנה השונות. מסלול א' מיועד לרכב שטח ומסלול ב', החופף במקצת, מיועד לרכב רגיל.

מסלול א': טיול ברכב שטח (או באופניים או ברגל)

נתחיל ליד תחנה הדלק בצומת האלה. ניכנס לכיוון תחנת הדלק מדרום, וממש לפני נפנה ימינה (מזרחה) בדרך עפר המסומנת בירוק (9451), המתאימה בעיקר לרכבי שטח ורכבי אופניים. נאפס כאן את המונה ל-00. זהירות: בדרך זו מטיילים ברגל, באופניים וברכב ממונע. נטפס במתינות לשמורת חורש עדולם באחת הדרכים העולות להר שוכה. כשנגיע עוד מעט לחלק מהפסגות במסלול יקשה עלינו להאמין שאנחנו בסך הכול בגובה של כ-400 מ' מעל פני הים, ושלא מדובר באיזה מסלול הררי גבוה. בתחילה מלווים אותנו אורנים לצד הדרך. מימין לנו עולה בערוץ דרך לחוות הצוק. כ-900 מ' מן ההתחלה פונה הדרך בסיבוב חד ימינה, ומימין לנו עצי חרוב. נוסעים מעל הערוץ, וב-1.5 ק"מ פוגשים בדרך היורדת ימינה,

מבט מחרבת ריבוא ליישוב עדולם אדרת ולהר חברון

כשנעלה על הדרך המסומנת בשחור נאפס שוב את המונה ל-00. בהמשך הדרך רואים קטע מהדרך שבה באנו ואת קבר השיח' הבולט מעל פני סיבתו. נעבור ליד הפסגה הגבוהה של הר שוכה, 432 מ' מעל פני הים, מכאן נראים יפה במזרח היישובים על הר חברון (ב-1.6 ק"מ יורד מהדרך השחורה מתחת לפסגת הר שוכה שביל המסומן בירוק, שאינו מסומן עדיין במפה, המיועד להולכי רגל והמוליך עד חורבת עומד, סמוך לכביש בנחל שוע, שעוד מעט נגיע אליו עם הרכב. אורכו למעלה משלושה ק"מ, הזדמנות לחילוץ עצמות למי שרוצה בכך, ועיכוב לרכב שימתין להולכים בו בסופו של השביל). נמשיך לנוע בדרך השחורה היורדת בתלילות מהר שוכה. ב-1.9 ק"מ סיבוב חד לימין, מעל הסיבוב שרידי חורבה וב-2.7 ק"מ

כביש המערכת ליד הקו הירוק למרגלות תל עדולם

תרשים ומבנים שנחשפו בחורבת עיטרי

מתחברים לדרך טובה המסומנת באדום (9452), שנפנה בה שמאלה, בכיוון כללי מזרחה ובהמשך דרומה (ימינה מוליכה דרך זו לעבר כביש 38). ב-3.5 ק"מ נדלג על דרך עפר לא מסומנת הפונה ימינה, נמשיך לעבר חורשת אורנים, ואחרי כ-400 מ' נפנה עם הדרך המסומנת ימינה, נטפס ונגיע ב-4.7 ק"מ למשטח רחב, שם פונה הדרך שמאלה ואנחנו עמה. חורבת עתרי, יעדנו הקרוב, כבר נראית מרחוק, שוכנת על גבעה ברום 406 מ' מעל פני הים. מימין לנו נמצאת על גבעה בגובה של 426 מ' מעל פני הים חורבת ריבוא. דרך עפר פונה אליה, ואחרי כמה מאות מטרים אנחנו למרגלות החורבה. שביל להולכי רגל המסומן בירוק, הבא מהר שוכה בצפון שכבר הזכרנו אותו (עדיין אינו מסומן במפה), עולה לחורבה, יורד ממנה בצדה הדרומי וגולש מהלך כקילומטר לחורבת עומד ליד הכביש המוליך לחורבת עתרי.

אם אנחנו ללא ילדים קטנים, נעפיל לחורבת ריבוא. בין החורבות, הסלעים, משוכות הצבר והשבילים פעורים בורות רבים, המהווים סכנה למי שאינו נזהר. זו הסיבה שלא כדאי לטפס לכאן עם ילדים. התצפית מראש הגבעה יפה מאוד: יישובי הר חברון, המושבים הקרובים לנו בחבל עדולם ומבט למערב. מי שרוצה יכול להמשיך מכאן ברגל לחורבת עומד, ואילו הממשיכים במכונית יצטרכו להמתין להם מעט למטה... ממשיכים לרדת, עוברים ליד טרסות מימין, וב-5.6 ק"מ מתחברים לעבר עדולם, שעוד נחזור אליו עוד מעט. אנחנו פונים ימינה כדי לנסוע כקילומטר

בגבול כרמים עד פנייה ב-5.7 ק"מ לכביש צר המסומן בכחול (9453), הפונה דרומה ליד חורבת עומד. כחצי ק"מ מהפנייה אנחנו ליד דרך עפר קצרה המסומנת בירוק, המוליכה שמאלה, מזרחה לחורבת עתרי. אם הדרך במצב סביר אפשר להתקדם בה כ-200 מ' ברכב עד לרחבת חניה קטנה, שם נמצא שלט הסבר ושער פתוח. הביקור בחורבת עתרי נמשך כשעה ויותר. מעפילים ברגל עוד כ-200 מ' ומגיעים לשרידי דרך רומית שהעלתה בעבר ליישוב, אתר מעניין מימי בית שני. עם הכניסה למקום ניהר מהבורות ומפתחי המערות. בחורבת עתרי היה די קל לקבוע את שם האתר העתיק, שכן נתגלה בו אוסטרקון (כתובת על חרט) עם השם "עתרי", והיה זה אולי "יכפר אתרא" שידוע ממקורות אחרים. שטחו של היישוב הגיע כנראה לשיאו במאה הראשונה, נהרס וחודש עד למרד בר כוכבא. אז הוסיפו ככל הנראה מערכות מסתור ואגירת מים. מאוחר יותר אולי ישבו בו יוצאי צבא רומאים.

כבר בתחילת הסיור רואים מקווה טהרה, אחת ההוכחות שישבו כאן יהודים, אחר כך מגיעים לפתחה של מערה ובה תבליטים שכדי לראותם יש להצטייד בפנסים. מדרגות ברזל שנקבעו בקיר מסייעות בירידה למערה. עולים עוד מעט בשביל, ומשמאל לנו מהלך מטרים אחדים נמצא מקווה טהרה נוסף. עוד מעט ומגיעים לנקודת תצפית לחפירות המרשימות שערך באתר ולכל האזור, ועד להר חברון. כדאי להתעכב ליד השלט ולראות לאן אנחנו ממשיכים. כאן במה שהיה הרחוב הראשי, נמצאים שרידי מבנה

ציבורי גדול, אולי בית כנסת ובו עמודים, כותרות וספסל אבן. בפינת המבנה יש מערת מסתור שהביקור בה דורש ירידה במדרגות וחילה בעזרת פנס. עוד באתר - שרידי רובע מגורים ובו מבנים רבים ומעט מחוצה לו גת. משם חוזרים לנקודת היציאה. משך הסיור כשעה וחצי.

מחורבת עתרי חוזרים כברת דרך שבה הגענו לכאן עד לקצה הירידה מחורבת ריבוא, ונוסעים מזרחה בכביש הצר המסומן בכחול.

אחרי כמה מאות מטרים מחיבור הדרך האדומה (שבה ירדנו קודם) פונה דרך למבני חוות כורמים השוכנת על הגבעה. מכאן ובהמשך נפגוש בכרמים רבים, ומשמאל לנו נראים בתי היישובים אדרת ועדולם. הכבישים העולים אליהם נעולים לרוב מטעמי ביטחון.

במקום שבו עולה כביש גישה לאדרת וליד הכביש שבו אנו נוסעים ניצב שלט קקייל המורה לפנות ימינה לתל עדולם. לא נפנה בו כי נגיע לתל ולדרך זו מן העבר השני. ליד השלט נאפס שוב את המונה ל-00, וניסע ישר עם הכביש הצר הפונה מעט לצפון-מזרח, כביש סדוק שמסדקו עולה צמחייה. בעמק, מימין לנו, נראות כבר האלות האטלנטיות שעמדו יפות בשלכת לפני כחודשיים כשביקרנו אותן, יפות בתקופת הבלבול ויפות בכלל. למרגלות תל עדולם נמצאים שרידי הכפר הערבי עיד-אל-מא ששכן כאן עד למלחמת העצמאות ושלצול שמו מזכיר אולי את השם עדולם. לכאן, כמו במקומות רבים אחרים בארץ בתקופה הרומית והביזנטית, ירד היישוב

שעיהו. בין סימני ק"מ 7 - 8 נפנה שמאלה לדרך המסומנת בירוק (9455), ובה נמשיך בכיוון דרום-מזרח. נחלוף על פני הכניסה לחורבת מדרס, עד שנפגוש בדרך המסומנת בירוק. נפנה בה ימינה, ניסע כמה מאות מטרים ונפנה שמאלה לכביש צר המסומן בכחול (9453), עד לשלטים המראים את הכניסה לחורבת עתרי. כל האתרים שזכרו עד כאן מתוארים בגיליון הקודם של טבע הדברים.

כאן נעבור לפרק המתחיל בחורבת עתרי, נבקר בה ונמשיך במסלול הטיול לתל עדולם כפי שהוא מתואר בפרק הקודם המיועד לרכב שטח. אחרי תל עדולם נחזור באותה דרך לכביש 38, ומשם למחוז הפצנו.

חשוב מאוד

כדאי להסתכל בטיול "תורמוסים ואתרים נבחרים בשמורת חורש עדולם" שפורסם בחודש שעבר.

בתחומה של מפת טיולים וסימון שבילים מספר 9 - מבואות ירושלים (ה"פרוזדור"), נעשו שינויים רבים בשטח שאינם מופיעים עדיין במפה. כל הדרכים המתוארות טובות לכל רכב, אם ככביש או כדרך סלולה, ויש גם שבילים או דרכים שנמחקו בשטח. סעו וטיילו לפי הסימנים והשילוט!

סוג הטיול: ברכב רגיל ובשינוי קל ברכב שטח.

נקודת התחלה: ליד תחנת הדלק בצומת האלה, בהסתעפות כביש 375 מכביש 38.

נקודת סיום: בכביש 35, בין בית גוברין למחסום תרקומיה.

אורך המסלול: לרכב שטח: סדר גודל של כ-25 ק"מ, תלוי בכניסות, סטיות והארכות שונות.

לרכב רגיל: כ-30 ק"מ הלוך וחזור לתל עדולם באותה דרך, ומעט יותר אם מנצלים עוד אפשרויות.

משך הטיול: כיום, עם חניית וגישות לפינות שונות.

מים: להצטייד.

ציוד נוסף: בגדים לחילה ופנס כיס.

קושי: קל, ומעט על הגחון במערת המסתור.

מפה: מפת טיולים וסימון שבילים מספר 9 - מבואות ירושלים (ה"פרוזדור").

עונה מומלצת: כל השנה.

לנסוע בין כרם לחורשת אורנים, וב-4.6 ק"מ אנחנו ליד שלט המכוון חזרה לכביש שבו הגענו. מי שרוצה יכול לסיים כאן, והנוסעים ברכב פרטי המסיימים יחזרו באחת הדרכים לכביש מספר 38 (שער הגיא-בית גוברין). נאפס כאן שוב ל-00, ונמשיך בדרך המסומנת באדום (12130) דרומה לעבר כביש 35. דרך זו טובה כמעט לכל אורכה בימות הקיץ, משובשת לקראת חלקה האחרון, אבל קלה לכל רכב שטח. בתחילה מטפסים קלות, ואחרי כחצי ק"מ ניתנת לנו ההזדמנות לצפות לאזורים שעברנו על פניהם: עוברים ממזרח לחווה שקודם לכן הצגנו אליה וליד כרמים, ואחרי עוד כקילומטר ליד חורשת ברושים ממזרח לנו. מימין לנו רואים את חורבת בורגין, וב-4.2 ק"מ מסתעפת ימינה לדרום-מערב דרך עפר (9455) המסומנת בירוק, המוליכה לשם. ממשיכים עם הדרך המסומנת באדום, עוברים בגבול יער נחושה, ומימין (ממערב) לנו נראה היישוב נחושה. נעים בין גבעות ברום של למעלה מ-400 מ' מעל פני הים, ולצד הדרך מסתתרת מערת מסתור אחת מיני רבות באזור. ב-6.5 ק"מ מתחילה הדרך להשתבש ומקשה על רכב רגיל. לפני שמגיעים לכביש 35 מסומנת במפה חורבת כפר ביש, שנדד לפי זיהוי החדש לחורבת בורגין וחורבה זו תצטרך להמתין עתה לשם אחר... ב-8.1 ק"מ אנחנו על כביש מספר 35 העולה מבית גוברין למסוף תרקומיה, או ליתר דיוק מרצועת עזה לתרקומיה ומשם להר חברון. כאן מסתיים הטיול שלנו ומפת הטיולים וסימון השבילים מספר 9 - מבואות ירושלים (ה"פרוזדור"), מציעה לנו עוד רבות בסביבה.

מסלול ב': לרכב רגיל

עיקר הביקור שלנו הוא בחורבת עתרי, בתל עדולם וכמוכן בדרכים היפות לאתרים אלה. הואיל ורוב השערים האחוריים, שאינם השער הראשי של היישובים, נעולים מטעמי ביטחון, יהיה עלינו לנסוע הלוך וחזור באותה דרך. הנחמה היא "שהנופים שונים בדרך חזרה", שכן הכול נראה שונה בכל כיוון נסיעה. חלק מהאתרים ליד דרכי הגישה שלנו היום תוארו בטיול "תורמוסים ואתרים נבחרים בשמורת חורש עדולם" שפורסם בגיליון הקודם של טבע הדברים. כדאי לעיין בו טרם צאתנו. אולי נשלב אתרים, נשנה במעט את המסלול וכו'.

נתחיל בצומת האלה בכביש 38 בין סימני ק"מ 10-9. ניסע בכיוון כללי דרומה, ונחלוף על פני ריכוז אבני המיל הרומיות ועל התצוגה הארכאולוגית הצנועה בחצר משרדי קק"ל, ליד הכניסה למושב גבעת

העתיק מהתל והתנחל לידו. השם עדולם נזכר לא פעם במקורות עתיקים ובמקרא, בהם כשמה של אחת מ-31 הערים בכנען שהכה יהושע בן נון, כמקום שנחלת שבת יהודה, כמקום שלאחת המערות שבו נמלט דוד מפני המלך שאול, ומאוחר יותר כשמה של אחת הערים שביצר המלך רחבעם כדי להגן על ירושלים, במסעו של סנחריב האשורי במאה השישית לפסה"נ, בימי מלחמות המכבים ועוד, וגם בתקופות מאוחרות יותר.

אחרי פחות משני ק"מ פונים חדות ימינה, גולשים בירידה עוד כ-400 מ', עוצרים ליד האלות האטלנטיות, מגיעים עד למסעף למרגלות תל עדולם, ובו ממשיכים ישר לכיוון התל שפסגתו 439 מ' מעל פני הים. מטפסים בדרך עפר טובה לפי הסימון. משמאל לנו ובהמשך הדרך בולט כביש המערכת המשמש את הצבא. לפני שנים אחדות, כשרצו להתגבר על גנבות כלי רכב חפרו כאן, כמו במקומות נוספים בארץ, תעלה עמוקה שלא הועילה הרבה. עכשיו יש כאן גדר הפרדה ברורה... הדרך עולה ומתפתלת, עוברת מעל מערת עדולם שאליה נס דוד בבורחו מפני שאול ואתו אנשים שקיבץ, ודורות רבים לאחר מכן היה השם מערת עדולם למונה המתייחס לפורעי חוק. הדרך מגיעה לחורבות למעלה ומתחילה להשתפל מעברו השני של התל.

ליד חורבות קבר שיחי' מדכור ההרוס פגשנו זוג צבאים רץ לפנינו כאילו לסמן לנו את הדרך. זה הזוג השלישי הנקרה בדרכנו באזור זה, וניכר בהם שהם אינם מפוחדים. האיסור על ציד עושה את שלו. עם חתימת הסכמי שביתת הנשק בתום מלחמת העצמאות עלה קו הגבול בין ישראל לשטח שהיה בתחום שליטת ירדן על הפאות הדרומיות של תל עדולם. דרך הפטרולים של אז היא דרך הסיור שלנו היום. רובו של התל היה אז בתחום ישראל, ועכשיו כשהוזז מעט הכביש וגדר ההפרדה השתנו מעט פני השטח. ליד הדרך נמצאות עדיין אבני הגבול מאותם ימים. פחות משלושה ק"מ מאז שאיפסנו את המונה מפנה שלט ל... מגרש חניה. עצרנו. מגרש חניה של ממש לא מצאנו, אבל התמקמנו איך שהוא ליד הדרך, כדי לצפות על האזור, ובין השאר זיהינו במעלה התל עוד אבן גבול ישנה.

מאבן הגבול ממשיכים לרדת, אחרי כקילומטר בירידה תלולה סלול קטע של כביש אספלט, ולמטה מתחילים לעקוף כרם גדול. 3.9 ק"מ מאז שאיפסנו ניצב שלט קק"ל והדרך פונה ימינה. ממשיכים